

Зоя Красіловська

аспірант кафедри права і законотворчого процесу

ОРІДУ НАДУ при Президентіві України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ ДЛЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ІЗ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Стаття присвячена дослідженню організаційно-правових основ медіації як альтернативного способу врегулювання спорів із органами публічної влади. Проаналізовано окремі матеріальні та процесуальні норми законодавства України, а також перспективні законопроекти, які передбачають можливість застосування медіації у спорах, де стороною (або сторонами) виступає суб'єкт владних повноважень. Висвітлено організаційні форми медіативних технік у діяльності адміністративних судів України та практику їх застосування.

Ключові слова: медіація, досудове врегулювання спору, органи публічної влади, суб'єкт владних повноважень, публічне управління.

Zoya Krasilovska

THE ORGANISATIONAL AND LEGAL CONDITIONS OF INTRODUCING MEDIATION FOR SETTLING DISPUTES WITH PUBLIC AUTHORITIES

Problem setting. Under the bigger and bigger pressure of the day-to-day reality and as a result of the inertia that is characteristic of administrative structures, a gap between the modern society, its global organisation, and the state administration – the major system parameters of which have been formed under entirely different conditions – becomes more and more apparent. Today, the ideas of managerialism penetrate into the sphere of public administration deeper and deeper, in accordance with which the approaches and methods of administration developed by corporations are being transferred into it. The research of worldwide processes will give us a better understanding of modern tendencies as to the development of the state administration system, as well as give us a theoretical and methodological basis for introducing deterrent administrative innovations in Ukraine.

In other countries mediation is widely used when it comes to settling different legal cases, but traditionally it is used in the sphere of civil law relations between legally equal parties. Still disputable is the issue of the possible use of mediation in administrative cases while settling administrative disputes between legal or physical persons and public authorities under conditions of the inequality of the legal status of the parties.

Recent research and publications analysis. The issue of the reasonability of introducing mediation into the national legislation for settling disputes with public authorities is covered in the works of domestic scientists such as G. Yeryomenko, O. Muza, L. Yukhtenko, V. Balukh, V. Svyrydenko and others. Along with it, the regulatory and legal issue of introducing mediation as an alternative means of settling disputes with public authorities still requires some research.

The paper objective is to analyse the organisational and legal bases of mediation for settling disputes with public authorities.

The paper main body. The article covers the organisational and legal bases of mediation as an alternative means of settling disputes with public authorities. Certain substantive and procedural provisions of the Ukrainian legal system have been analysed as well as perspective draft laws that involve the possibility of using mediation in disputes where a party (or parties) is a subject of power of authority. The organisational forms of mediation techniques in the sphere of Ukraine's administrative courts and the practice of their application have been covered.

Conclusions of the research. As of today, substantial steps have been taken as to the introduction of mediation into the sphere of administrative courts with the purpose of settling disputes with public authorities: the availability of discretionary power, the possibility of reconciliation according to the provisions of Ukraine's Code of administrative proceedings, the possibility of applying mediation in pilot courts, the positive practice of using mediation in disputes with public authorities, the organisation of trainings for judges-mediators, etc. Along with it, the absence of legal support of this institution hinders its development and expansion. In our next researches we will try to determine in which cases mediation is possible and when it is not reasonable to apply it.

Keywords: mediation, pre-trial settlement of the dispute, the public authorities, the subject of power, public administration.

Зоя Красиловская

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ВВОДА МЕДИАЦИИ ДЛЯ УРЕГУЛИРОВАНИЯ СПОРОВ С ОРГАНАМИ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ

Статья посвящена исследованию организационно-правовых основ медиации как альтернативного способа урегулирования споров с органами публичной власти. Проанализированы отдельные материальные и процессуальные нормы законодательства, а также перспективные законопроекты, которые предусматривают возможность применения медиации по спорам, где стороной (или сторонами) выступает субъект властных полномочий. Освещены организационные формы медиативных техник в деятельности административных судов и практика их применения.

Ключевые слова: медиация, досудебное урегулирование спора, органы публичной власти, субъект властных полномочий, публичное управление.

Під все більшим тиском нових глобальних реалій, унаслідок притаманної управлінським структурам інертності, помітнішим стає розрив між нинішнім станом соціуму, його глобальною організацією та державним управлінням, основні системні параметри якого сформовані в кардинально інших умовах. Сьогодні ідеї менеджменту все більше проникають у сферу публічного управління, згідно з чим до нього переносяться підходи й методи управління, вироблені корпораціями. Дослідження загальносвітових процесів поглибить розуміння сучасних тенденцій розвитку державно-управлінської системи і сприятиме теоретико-методологічному обґрунтуванню впровадження адміністративних інновацій випереджального характеру в Україні.

У зарубіжних країнах медіація широко застосовується для врегулювання різних категорій правових справ, однак традиційною сферою застосування медіації є цивільно-правові відносини між юридично рівними суб'єктами. Дискусійним залишається питання застосування медіації в адміністративних справах при врегулюванні спорів фізичних та юридичних осіб із органами публічної влади в умовах нерівності правового статусу суб'єктів.

Питання доцільності запровадження у національне законодавство медіації для врегулювання спорів із органами публічного управління висвітлюються у працях таких вітчизняних вчених, як Г. Єрьоменко, О. Муза, Л. Юхтенко, В. Балух, В. Свириденко та ін. Разом з тим питання організаційно-правового підґрунтя запровадження медіації як альтернативного способу врегулювання спорів із органами публічної влади потребує дослідження.

Метою статті є проведення аналізу організаційно-правових основ медіації при врегулюванні спорів із органами публічної влади.

Публічно-правові спори, які вирішуються в порядку адміністративного судочинства, часто називають немедіабельними, тобто такими, які не можуть бути вирішені шляхом застосування медіації. Насамперед, це зумовлено особливостями суб'єктного складу адміністративно-процесуальних правовідносин, а саме тим фактом, що однією зі сторін завжди виступає орган публічної адміністрації [1]. Специфіка публічно-правових спорів полягає в тому, що однією стороною обов'язково є суб'єкт владних повноважень, який повинен діяти лише в межах наданих йому повноважень, в порядку та спосіб, встановлений Конституцією України та законами України, а тому дуже важко увявити участь органів державної влади та органів місцевого самоврядування у переговорах. Причин у цій ситуації дві: психологічна – чиновник боїться взяти на себе відповідальність за самостійне прийняття рішення щодо спору (простіше і краще дочекатися рішення суду і посилатися на нього), та юридична, яка полягає в принципі діяльності державного службовця «заборонено все, крім того, що прямо дозволено». Це звучить коло можливих варіантів вирішення спільної проблеми, однак правові передумови для такого розвитку подій все ж існують. Як слушно зауважує Л. Юхтенко, «тенденція сучасного розвитку економіки потребує від органів державної влади зміни свого ставлення до спілкування з громадянами та суб'єктами господарювання, і тим самим є шляхом скорішого

запровадження процедури досудового врегулювання спору в адміністративній юрисдикції» [2, с. 110].

Про те, що органи державної влади вже самі відчують необхідність у спілкуванні з суб'єктами господарювання при виконанні своїх службових обов'язків, свідчать законодавчо визначені процедури консультування.

Так, Митний кодекс України передбачає численні процедури узгодження з платником податків (декларантом) на консультативній основі питань державної митної справи (ст. 23, ч. 4 ст. 57, 59 і 60 МК України) [3]. Хоча з набуттям чинності Податкового кодексу України [4] зник такий інститут податкового права, як податковий компроміс, попри те діяв наказ Державної податкової адміністрації України від 26.04.2001 року № 182 «Про затвердження Порядку застосування податкового компромісу органами державної податкової служби в межах адміністративної апеляційної процедури» [5]. Так, податковий компроміс, згідно з наведеним наказом, – рішення податкового органу, прийняте за погодженням з платником податків у межах адміністративної апеляційної процедури та узгоджене з керівником податкового органу вищого рівня, про задоволення частини скарги такого платника під зобов'язання останнього погодитися з рештою податкових зобов'язань, нарахованих контролюючим органом. Укладений податковий компроміс не міг бути оскаржений надалі. На жаль, на практиці податковий компроміс майже не використовувався, і 30.10.2015 року цей наказ втратив чинність, хоча б міг би сприяти ефективному адміністративному захисту прав платників податків.

Разом із тим, з метою забезпечення об'єктивності в роботі з платниками, створення ефективного механізму налагодження партнерських відносин між органами фіскальної служби та платниками, в рамках підписаного 18 грудня 2014 року Меморандуму про партнерство та співпрацю між Державною фіскальною службою України та Асоціацією платників податків України, було створено постійно діючу Узгоджувальну комісію з розгляду проблемних (спірних питань) у сфері оподаткування [6].

Позитивним також є той факт, що 15.09.2015 р. до порядку денного Верховної Ради України внесено законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України» (щодо введення процедури медіації) №1666 від 28.12.2014р. [7], у пояснювальній записці до якого вказано, що відповідно до розпорядження Міністерства доходів і зборів України (далі – Міндоходів) від 15.11.2013 № 369-р. «Про організацію роботи, спрямованої на наповнення бюджету» (далі – Розпорядження) у 2013 році органами Міндоходів було проведено роботу по досягненню примирення в судових справах для забезпечення надходження коштів в державний бюджет. Базою для визначення перспективних справ, в яких можливо досягти примирення, була загальна кількість спорів, в яких предметом оскарження було оскарження податкових повідомлень-рішень про визначення податкових зобов'язань з податку на додану вартість та податку на прибуток, які знаходяться на судовому розгляді (32 876 справ на 91,2 млрд. грн.) та розглянуті на користь Міндоходів (4 493 на суму 14,2 млрд. грн.). За результатом інвентаризації спорів, за якими відповідачами є сторони, які мають активи, було визначено 1 307 справ на суму 7,4 млрд.

грн. як перспективних для досягнення примирення. За результатами роботи органів Міндоходів було проведено 1 332 зустрічі на загальну суму 15,1 млрд. грн. По 1023 судовим справам платники податків відмовились від примирення, а по 309 справам було досягнуто примирення на загальну суму 5,6 млрд. грн. Таким чином, за 2 місяці проведення експерименту в 2013 році, було досягнуто примирення з платниками податків, що дало можливість одразу залучити до бюджету 5,6 млрд. грн. [8].

Як бачимо, законодавством України передбачені шляхи узгодження та прийняття компромісних рішень суб'єктами владних повноважень з урахуванням позицій та відповідних документів суб'єктів господарювання. Подоланню стереотипів органів державної влади щодо формального ставлення до прийняття компромісних рішень може сприяти активізація ознак дискреційності в їх повноваженнях. Відповідно до Методології проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 23 червня 2010 р. № 1380/5, під дискреційними повноваженнями розуміються повноваження, які надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень [9].

На думку А. Б. Ляльки, «сприйняття суб'єктом владних повноважень колізії як ситуації дискреційності, де він може довільно обрати свою поведінку, без сумніву, матиме негативні наслідки» [10, с. 54]. Натомість Н. А. Буличева та Ю. І. Пивовар говорять, що «нове розуміння «публічності» державної влади зумовлене поверненням до основних гуманітарних цінностей, до орієнтації на визнання та закріплення невід'ємних природних прав людини і громадянина» [11, с. 163].

Як правильно зауважує Л. Юхтенко Л «розвиток дискреційних повноважень повинен бути здійснений в руслі норм законодавства та з урахуванням прав людини, з дотриманням принципу пропорційності та розумності» [2, с. 111].

У 2005 році набрав чинності Кодекс адміністративного судочинства України, й було сформовано систему адміністративних судів, які становлять собою адміністративну юстицію України. Як справедливо пише російський адміністративіст В. Севрюгін, за самим своїм призначенням адміністративна юстиція покликана сприяти утвердженню верховенства права над адміністративним свавіллям, захисту прав та законних інтересів громадян від неправомірних дій та рішень органів виконавчої влади, забезпеченню законності в сфері публічного управління [12]. В цьому плані не можна не погодитись зі словами В. Авер'янова про те, що наближення національної системи державного управління та адміністративного права до європейських стандартів, які передбачають неухильне дотримання законності та надійний захист прав і свобод людини і громадянина у взаємодії з органами державної влади (включаючи й органи виконавчої влади), не може дослідуватися поза контекстом утвердження властивих сучасним демократичним державам інститутів забезпечення законності, серед яких одне з провідних місць належить адміністративній юстиції [13].

Згідно з п. 21 висновку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) щодо

запропонованих Конституційною Комісією змін до Конституції України у сфері правосуддя від 26.10.2015 зазначено: «З точки зору захисту прав людини адміністративна юстиція є важливим елементом у процесі контролю за діяльністю органів державної влади» [13].

Враховуючи те, що в Україні відсутній спеціальний нормативно-правовий акт про медіацію, важливе значення має визначення можливості застосування медіації в адміністративному судочинстві на підставі положень КАС України. КАС України чітко не передбачає медіацію як частину судової практики, однак це не говорить про заборону її проведення. Так, стаття 113 КАС України допускає примирення сторін під час підготовчого провадження: 1. Сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на основі взаємних поступок. Примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін і предмета адміністративного позову. 2. За клопотанням сторін суд зупиняє провадження у справі на час, необхідний їм для примирення. 3. У разі примирення сторін суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі, у якій фіксуються умови примирення. Умови примирення не повинні суперечити закону або порушувати чий-небудь права, свободи або інтереси. 4. У разі невиконання умов примирення однією зі сторін суд за клопотанням іншої сторони поновлює провадження у справі [14]. В. Кузьмишин говорить про те, що фактично нормою цієї статті допускається ініціювання суддею проведення процедури медіації. Стаття 110 КАС України передбачає можливість суду прийняти рішення про залучення спеціаліста, яким може бути й медіатор [15, с. 47].

28 квітня 2009 року було підписано Угоду про співробітництво на виконання програми «Прозорість та ефективність системи правосуддя в Україні» (2008–2011), якою започатковано масштабну роботу із запровадження медіації в системі адміністративних судів. Метою компоненту медіації в рамках цих проєктів був експорт європейської моделі судової медіації, яку пропагували експерти з Нідерландів та Німеччини. Вони проводили тренінги із суддями чотирьох українських судів, які здійснили спроби медіації в справах протягом Тижнів медіації, що проводилися в травні 2010 року і до кінця 2011 року. Результатом цих намагань були 50 справ медіації, де показник розв'язання спорів склав 72% [16].

Суддями-медіаторами Вінницького окружного адміністративного суду проведено 31 процедуру медіації, з яких в 20 випадках досягнуто позитивного результату та підписано відповідну угоду.

Суб'єктний склад учасників медіації у Вінницькому окружному адміністративному суді був наступний:

- органи Головної державної інспекції на автомобільному транспорті – 7 справ;
- органи Пенсійного фонду – 5 справ;
- Вінницьке обласне відділення Фонду соціального захисту інвалідів – 4 справи;
- органи Державної податкової служби – 3 справи;
- органи Контрольно-ревізійного управління – 2 справи;
- органи Державної виконавчої служби – 2 справи;
- Вінницька обласна державна адміністрація та її управління – 2 справи;
- Головне управління Держкомзему у Вінницькій області – 1 справа;

Управління МВС України у Вінницькій області – 1 справа;

Державна інспекція з контролю за цінами у Вінницькій області – 1 справа;

Територіальне управління Держгірпромнагляду по Вінницькій області – 1 справа;

Вінницьке регіональне відділення Укрдержфонду підтримки фермерських господарств – 1 справа;

КП «Вінницьке міське бюро технічної інвентаризації» – 1 справа.

Судді-медіатори зауважують, що процедура медіації може бути застосована до будь-якої категорії справ, єдина умова при цьому – бажання сторін врегулювати свій конфлікт альтернативним способом [17].

Практика показала, що в основному сторони бажають скористатися медіацією у справах щодо стягнення заборгованості за внесками до Пенсійного фонду, Фонду соціального захисту інвалідів, стягнення штрафних та інших фінансових санкцій, вчинення певних процесуальних дій [17].

Ми поділяємо точку зору суддів-медіаторів, що при виникненні адміністративного спору у відносинах «громадянин» і «суб'єкт владних повноважень», саме державні органи мають бути більш зацікавлені у процедурі врегулювання спору альтернативним методом, а у випадку ініціативи зі сторони фізичних чи юридичних осіб пропозиція має бути прийнята. В той же час судовий розгляд спору повинен виступати останнім засобом захисту порушених прав).

Так само, у 2012 році канадський проект «Освіта суддів для економічного зростання» підтримав таку ж саму модель судової медіації, яку тепер називали «конференції судового врегулювання» у чотирьох пілотних судах України: Івано-Франківському міському суді, Івано-Франківському окружному адміністративному суді, Малиновському районному суді м. Одеси, Одеському окружному адміністративному суді [16]. 16 жовтня 2015 року відбулося засідання Робочої групи з питань впровадження процедури досудового врегулювання спорів за участі судді в рамках цього ж проекту та було погоджено подальше впровадження нового п'ятирічного українсько-канадського проекту з питань ефективності, прозорості та відповідальності в судовій системі України. У деяких судах, де впроваджується проведення процедур досудового врегулювання спорів, розроблені відповідні процесуальні документи [18; 19; 20; 21].

Крім того, сьогодні активно проводяться тренінги щодо поширення медіації у діяльності й інших українських судів, наприклад 2 березня 2015 року була реалізована програма «Підтримка розвитку медіації у восьми судах Волинської області як альтернативного способу вирішення конфлікту» [22].

З метою запровадження на законодавчому рівні інституту медіації в Україні шляхом імплементації кращих європейських та світових стандартів медіації, розвантаження судів та забезпечення збалансованих взаємовідносин між інститутом медіації та судовою системою, до Верховної Ради України 19.03.2015 року внесено черговий законопроект «Про медіацію» № 2480 від 27.03.2015, який визначає основні принципи медіації, правові засади проведення процедури медіації, умови набуття статусу медіатора, особливості проведення процедури медіації під час судового або

третейського розгляду, механізми контролю за якістю надання послуг медіації, та засади державної політики в сфері медіації [23].

Однак у експертному висновку Головного науково-експертного управління ВРУ щодо проекту Закону «Про медіацію» №2480 від 13.05.2015р. висловлена думка про те, що застосування медіації у спорах із органами публічної влади є недоцільним [24].

Не можемо погодитися із такою позицією, оскільки вважаємо, що всюди, де є взаємодія, можлива медіація, адже взаємодія – це життя, а врегулювати спори за допомогою медіаційних технік є ознакою розвинутого, демократичного та цивілізованого суспільства з високою правовою культурою.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки про те, що на сьогодні вже зроблено досить значні кроки на шляху запровадження практики медіації у діяльності адміністративних судів для врегулювання спорів із органами публічної влади: наявність дискреційних повноважень, можливість примирення за нормами КАСУ, можливість проведення медіації у пілотних судах, позитивна практика застосування медіації у спорах із органами публічної влади, проведення тренінгів для суддів, підготовка суддів-медіаторів, та ін. Разом з тим відсутність законодавчого закріплення даного інституту стримує розвиток та поширення її застосування. У наступних дослідженнях спробуємо окреслити, у яких випадках медіація можлива, а коли проведення її не є доцільним.

Література.

1. Лиско А. Проблеми впровадження та проведення медіації в адміністративному судочинстві України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gromada.lviv.ua/analytic/587.
2. Юхтенко Л. Досудове врегулювання спору шляхом проведення переговорів за допомогою судді в адміністративному судочинстві: сутність та проблеми запровадження / Л. Юхтенко // Юридичний вісник. – 2013. – № 3. – С. 106–112.
3. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. – [Електронне джерело]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/4495-17.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2755-17.
5. Наказ Державної податкової адміністрації України від 26.04.2001 року № 182 «Про затвердження Порядку застосування податкового компромісу органами державної податкової служби в межах адміністративної апеляційної процедури / [Електронний ресурс] / – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0437-01.
6. Меморандум про партнерство та співпрацю між Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація платників податків України» та Державною фіскальною службою України від 18.12.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.appu.org.ua/vzayemodiya_z_vladoyu/Derzhavna_Fiskalna_Sluzhba_Ukrainy/memorandum/ – Назва з екрану.
7. Законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України» (щодо введення процедури медіації) №1666 від 28.12.2014р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53239.

8. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України» (щодо введення процедури медіації) №1666 від 28.12.2014р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53239.

9. Методологія проведення антикорупційної експертизи норматив-но-правових актів, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 23 червня 2010 р. № 1380/5/[Електронний ресурс] / – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/v1380323-10.

10. Лялька А. Б. Сутність та види дискреційних повноважень митних органів: у світлі нового митного законодавства // Митна справа. – 2012. – № 6. – С. 51–59.

11. Буличева Н. А. Розвиток інституту адміністративних послуг як передумова побудови сервісної держави / Н. А. Буличева, Ю. І. Пивовар // Митна справа. – 2011. – № 1. – С. 162–167.

12. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index>.

13. Висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) щодо запропонованих Конституційною Комісією змін до Конституції України у сфері правосуддя від 26.10.2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2015\)026-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2015)026-e).

14. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index>.

15. Кузьмишин В. Перспективи впровадження процедури медіації в адміністративному судочинстві України. – Вісник Вищого адміністративного суду // 2009. – №3. – С.45–49.

16. Кисельова Т. Роль міжнародних донорів та місцевих НУО в розвитку медіації в Україні – [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://ukrmediation.com.ua/useful_information/articles/?pid=1134.

17. Підписано угоду про співробітництво щодо впровадження медіації – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voas.gov.ua/work/med-ats-ya/med-ats-ya-efektivne-vir-shennyu-konfl-kt-v/>– Назва з екрану.

18. Регламент порядку проведення переговорів з досудового врегулювання спору за допомогою судді – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adm.od.court.gov.ua/sud1570/menu3/dewewewe/test1/>.

19. Досудове врегулювання спорів в Україні – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ml.od.court.gov.ua/sud1519/news_new/211189/. – Назва з екрану.

20. Інструкція про порядок проведення присудової медіації судьями-медіаторами та оформлення медіаційних справ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://apladm.dn.court.gov.ua/sud9102/mediation/m_instruct/– Назва з екрану

21. Інформація про процедуру досудового врегулювання спорів. Сайт Одеського окружного адміністративного суду – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adm.od.court.gov.ua/sud1570/menu3/dewewewe/info/> – Назва з екрану.

22. «Підтримка розвитку медіації у восьми судах Волинської області як альтернативного способу вирішення конфлікту». – [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://legallaid.in.ua/news_5_345_Pidvischenny_aprofesiynoi_maysternostimediatorivzaradimirnogovregulyuvannyakonfliktiv.html– Назва з екрану.

23. Проект закону про медіацію 2480 від 27.03.2015. – [Електронне ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54558.

24. Висновок Головного науково-експертного управління ВРУ щодо проекту Закону «Про медіацію» №2480 від 13.05.2015р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54558.